

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 1ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 1978

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΘΕΟΛΟΓΙΑ.— **Τὸ πρόβλημα τῆς ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν.** Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. **Ἰωάννου Ν. Καμίρη** *.

Θέμα ἱερωσύνης ἢ χειροτονίας τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς τρεῖς τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης βαθμούς, ἦτοι τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου, οὔτε ἐτέθη οὔτε ἀψησολήσῃ ποτε τὴν ἀρχαίαν ἠνωμένην καὶ ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν, οὔτε δὲ καὶ τὰς ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν διαιρέσεων προελθούσας νεωτέρας Ἐκκλησίας καὶ Ὁμολογίας μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ἡμῶν. Κατὰ τὰς τελευταίας ὅμως δεκαετίας αὐτῆς Προτεσταντικαὶ τινες Ὁμολογίαι, ἰδίως τῶν Λουθηρανῶν, Καλβινιστῶν, Πρεσβυτεριανῶν, Μεθοδιστῶν, Βαπτιστῶν, Κογγρεγκασιοναλιστῶν, Μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλαι, προέβησαν εἰς χειροτονίας γυναικῶν, τοῦθ' ὅπερ ἤρξαντο μιμούμενοι καὶ οἱ Ἀγγλικανοί¹. Ἄλλ' ἢ μεγίστη πλειονότης τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν καὶ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀποκλείει τὰς γυναῖκας ἀπὸ τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης, συνωδὰ τῇ ὁμοφώνῳ διδασκαλίᾳ τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ τῇ σταθερᾷ κανονικῇ πράξει τῆς ἀρχαίας ἠνωμένης

* I. N. KARMIRIS, **Das Problem der Ordination der Frauen.**

1. Βλ. K. B l i s s, *The Service and Status of Women in the Churches*, SCM, London 1952. I. E. L y n c h, *The Ordination of Women*, ἐν: «*Journal of Ecum. Studies*» 12 (1975), 173-197. Γενικῶς ἐν τῷ Ἀγγλικανισμῷ φαίνεται ὅτι θὰ κριθῆ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τοῦ συνερχομένου ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς θέρους συνεδρίου τοῦ Lambeth.

Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτόνοητον δ' ὅτι πολλῶ μᾶλλον ἢ κατ' ἐξοχὴν Ἐκκλησία τῆς ἱεραῆς Παραδόσεως Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐν ἀπολύτῳ πιστότητι πρὸς τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Κυρίου αὐτῆς καὶ τῶν Ἀποστόλων, δὲν δικαιούται νὰ δεχθῆ ἑκκλησιαστικὰ εἰς τὴν μυστηριακὴν ἱερωσύνην, ὡς ἔπραξε τοῦτο πάντοτε καὶ ἐν τῷ παρελθόντι σταθερῶς καὶ συνεχίζει ἀπαρεγκλίτως μέχρι σήμερον.

Ἐντεῦθεν ἤρξατο ἀπασχολοῦν θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς τὸ θέμα τοῦτο καὶ τὴν Θεολογίαν, καὶ δὴ περισσότερον τὴν ἑτερόδοξον, καταστὰν πρόβλημα οἰκουμενικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ πρὸ τριετίας ἑορτασμοῦ τοῦ οὕτως ἀποκληθέντος «ἔτους τῆς γυναικὸς» καὶ «φλέγον» θέμα. Ἀκριβῶς ὡς τοιοῦτον ἤρχισε νὰ ἀντιμετωπίζῃ αὐτὸ καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν¹, ἐνῶ παραλλήλως ἱκανοὶ ἑτερόδοξοι θεολόγοι ἀσχολοῦνται ἐντατικῶς ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν περὶ τὸ καινὸν τοῦτο ἐκκλησιολογικὸν πρόβλημα, διαπιστουμένης μεγάλης διχογνωμίας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐνδείκνυται ὅπως ἀποσαφηνισθῆ καὶ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων δι' εἰδικῶν μελετῶν καὶ διακηρυχθῆ ἢ ἀπολύτως ἀρνητικὴ θέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ θεματι τούτῳ, πρὸς διαφώτισιν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, καὶ ἰδίως τῆς ἐν μέσῳ τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου ζώσης ὀρθοδόξου διασπορᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἀποφυγῆν συγχύσεων καὶ παρεξηγήσεων². Δι' ὃ καὶ ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον, ὅπως παρουσιάσωμεν τὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας, πραγματευόμενοι διὰ βραχέων, ἐλλείψει χρόνου, πρῶτον μὲν περὶ τῆς βασικῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δεύτερον δὲ περὶ τοῦ, παρὰ ταύτην, ἀποκλεισμοῦ τῶν γυναικῶν ἀπὸ τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης.

1. Βλ. Ökumenischer Rat der Kirchen, Zur Frage der Ordination der Frau, Genf 1964.— Orthodox Women: Their Role and Participation in the Orthodox Church, Geneva 1977.

2. Τοῦτο ἐζητήθη εὐλόγως καὶ ὑπὸ τοῦ συνελθόντος ἐπ' ἐσχάτων ἐν Ρουμανίᾳ συνεδρίου ὀρθοδόξων γυναικῶν. Βλ. Orthodox Women, Their Role and Participation in the Orthodox Church. Agapia, Roumania September 1976, σ. 50: «In the light of the increasing debate on the ordination of women to the priesthood in churches of the western tradition, it would be helpful to orthodox women if special studies could be conducted on this subject in order to clarify and interpret the orthodox position to other churches. This is an immediate need, especially for Orthodox women living in western societies who are continually being engaged in dialogue on this question».

I. ΒΑΣΙΚΗ ΙΣΟΤΙΜΙΑ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Πρώτιστα πάντων δέον να διαπιστωθῆ, ὅτι ἡ θέσις τῶν γυναικῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν θέσιν τῶν ἀνδρῶν, καθ' ὅσον ἀδιακρίτως πάντες οἱ βεβαπτισμένοι πιστοί, οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες, καθίστανται διὰ τοῦ βαπτίσματος ἰσότημα μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ κληρονόμοι τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ, κεκλημένοι ὅπως συνεργάζωνται ἁρμονικῶς διὰ τὴν αὔξησιν τῆς Ἐκκλησίας - σώματος Χριστοῦ καὶ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σωτηρίου ἔργου αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ. Συνεπῶς καὶ αἱ γυναῖκες ἔχουσι τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ τὰ αὐτὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οἷα ἔχουσι καὶ οἱ ἄνδρες, ἐκπληροῦσαι ἐξ ἴσου σοβαρὰν καὶ ὑπεύθυνον λειτουργίαν ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ διάφορον τῆς ἱερατικῆς. Πράγματι αἱ γυναῖκες, αἵτινες εἶναι πλήρη καὶ ἐνσυνείδητα καὶ ἐνεργὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἔχουσι τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἀποστολὴν καὶ εὐθύνην ἐν καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ἀποκλείονται ἀπὸ τοῦ ἱερατείου καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀλλὰ πρέπει νὰ τονισθῆ, ὅτι ὁ ἀποκλεισμός οὗτος οὐδόλως σημαίνει καὶ ὑποτίμησιν τῶν γυναικῶν, ὡς δῆθεν ἔχουσῶν κατωτερότητα ἔναντι τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπομένως δὲν προέρχεται οὗτος ἐκ τῆς φύσεως τοῦ γυναικείου φύλου, καθ' ὅσον ὁ Χριστιανισμὸς ἀναγνωρίζει τὴν ἰσοτιμίαν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ θετικῆς διατάξεως πρὸ πάντων τοῦ ἀποστόλου Παύλου, περὶ ἧς κατωτέρω. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, γενικῶς «παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντας ὁμοτιμίας ἰσότης ἐστὶ κατὰ φύσιν»¹.

Πράγματι τὴν ὁμοτιμίαν ταύτην τῶν δύο φύλων διδάσκει σαφῶς ἡ ἁγία Γραφή. Ἦδη κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ πρώτου ἀνθρωπίνου ζεύγους ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἐδημιουργήθησαν ἀμφοτέροι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἄρσεν καὶ θῆλυ . . . εἰς σάρκα μίαν», λαβόντες τὴν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς κτίσεως (Γέν. I, 26 - 31. 2, 18. 21 - 24. 5, 1 - 2, 9. 6)² καὶ ἀποκτήσαντες οὕτω τὴν αὐτὴν τιμὴν καὶ ἀξίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἐγκαθιδρύθη ἡδη «ἐν ἀρχῇ» τὸ θεοβούλητον καθεστῶς τῆς βασικῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων καὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων³. Ἀμαρτωθείσης ὁμοῦς τῆς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις συνεπέα τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν, ἀνεμόρφωσε καὶ ἀποκατέστησεν αὐτὴν εἰς τὸ «ἀρχαῖον

1. Ἐπιστ. σξβ', παρ. β', PG 32, 973.

2. Βλ. Van der Mersch, *Homme et femme il les fit ; et Dieu vit que cela etait très bon*, Bruxelles 1968.

3. Βλ. καὶ Π. Μ π ρ α τ σ ι ὡ τ ο υ, Χριστιανισμὸς καὶ φεμινισμός, ἐν περιοδ. «Χριστιανικὰ Γράμματα» 2 (1939) 71, 73.

κάλλος» ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, γενόμενος τέλειος ἄνθρωπος, ἄτε προσλαβῶν καὶ ἐνώσας μετὰ τῆς θείας φύσεως του τὴν ὅλην ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄρρενα ὑπόστασίν της, οὕτω δὲ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν ἀρχέγονον κατάστασίν του τὸν ὅλον ἄνθρωπον, ὡς ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἐν ἐνότητι καὶ ἰσοτιμίᾳ νοούμενον, φορέα τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ. Εἶτα δὲ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος καὶ αἱ γυναῖκες, ὁμοίως ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες, ἐμβολιαζόμεναι ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἐνδυνάμεναι αὐτόν, καθίστανται μέτοχοι τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος» τῆς Ἐκκλησίας. Γενικῶς ἐν τῇ δημιουργίᾳ δὲν διαφαίνεται κατωτέρωτης τῆς γυναικός, ἀλλ' ὁμοουσιότης τῆς φύσεως αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρός καὶ ἐνότης καὶ ἀλληλοσυμπλήρωσις καὶ ἀλληλεξάρτησις ἀμφοτέρων¹. Ὡστε ἡ γυνὴ ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὴ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ἐξυψώθη εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἀνδρός, οὕτως ὥστε ἀμφοτέροι ἐμφανίζονται ὡς ἴσοι καὶ ἰσότημοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, «ἐπειδὴ καὶ ἡ κτίσις ἀμφοτέροις ὁμότιμος»². Γενικῶς ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ εἶναι ἰδιαιτέρα καὶ διακεκριμένη ἔκφρασις τῆς μιᾶς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο εἶναι «εἷς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. 3, 28). Ἡ διάκρισις δὲ τῶν δύο φύλων δὲν εἶναι ὄντολογικὴ, δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνοῦσαν ταῦτα θεῖαν εἰκόνα, ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς τὴν διαφοροποίησιν τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν, «ἣτις οὐκέτι πρὸς τὸ θεῖον ἀρχέτυπον βλέπει», κατὰ τὸν Γρηγόριον Νύσσης³.

Ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐμφανίζονται ἀμφοτέροι ὡς ἰσάζια καὶ ἰσότημα μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, λαβόντα τὴν αὐτὴν κλῆσιν καὶ ἀποστολὴν πρὸς μαρτυρίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος, σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος Θεανθρώπου καὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου αὐτοῦ. Καθ' ὅσον ὁ Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο «ἄνθρωπος», ἵνα σώσῃ τὸν ὅλον ἄνθρωπον, νοούμενον ὡς ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἐν ἐνότητι καὶ φορέα τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θείας εἰκόνος, διότι «ὁ Θεὸς θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι» (Α' Τιμ. 2, 4). Διὰ τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ὁμοίως πρὸς τε τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας ἀδιακρίτως, ἀφοῦ προηγουμένως γυνὴ — ἡ παρθένος Μαρία — μετέσχε τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἐν ἄκρα ὑπακοῇ καὶ ταπεινώσει, ὡς «ἡ δούλη Κυρίου» (Λουκ. 1, 38), πίστει δὲ «συνετήρει τὰ ρήματα πάντα συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς» (Λουκ. 2, 19), ἀναδειχθεῖσα

1. Βλ. καὶ Ἰωάννου Χρυσσοστόμου, Εἰς τὴν Γέν. ὁμιλ. 16, 4, PG 53, 130. Πρβλ. καὶ : Εἰς τὴν Γέν. ὁμιλ. 17, 8, PG 53, 144. Λόγ. 4, 1, PG 54, 594.

2. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλ. εἰς Ψαλμ. 1, 3, PG 29, 216 - 217.

3. Γρηγορίου Νύσσης, Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου 16, PG 44, 184 - 185.

ὁ τύπος τῆς «αἰωνίας γυναικός», ὃν καλοῦνται νὰ μιμῶνται πᾶσαι αἱ χριστιαναὶ γυναῖκες.

Εἰδικώτερον ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐδίδαξεν, ὅτι «οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ» ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπομένως αἱ γυναῖκες δὲν εἶναι κατώτεραι τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἴσαι πρὸς αὐτούς, δι' ὃν λόγον ὅπως ἐν τῇ δημιουργίᾳ, τοιουτοτρόπως καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς σωτηρίας εἶναι «πάντες εἰς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», ἀφοῦ εἶναι «πάντες υἱοὶ Θεοῦ διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. 3, 28), οἱ τε ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἀδιακρίτως. Ἐν δὲ τῷ βαπτίσματι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπιτρέπεται διάκρισιν τινα λόγῳ φυλῆς ἢ φύλου ἢ καταγωγῆς (Α' Κορ. 12, 13. Κολ. 3, 9-11. Γαλ. 3, 27-28)¹, ἀλλ' ἐπιβάλλει ἰσότητα ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, — ἄνευ φυλετικῶν διακρίσεων —, τονίζων ἰδιαίτερος ὅτι «οὐκ ἐνὶ Ἑλλήν καὶ Ἰουδαῖος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος» (Κολ. 3, 11), ὡς καὶ ὅτι «οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς ἐν Κυρίῳ» (Α' Κορ. 11, 11), ἀλλὰ τὰ «πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστὸς» (Κολ. 3, 11). Τοιουτοτρόπως ἐξυψώθη ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἡ γυνὴ εἰς τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῇ θέσιν ἀπὸ τῆς ἣν κατεῖχεν ὑποτιμητικῆς θέσεως ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ², καὶ τιμᾶται ὡς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς διαιωνίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξισωθεῖσα πρὸς τὸν ἄνδρα³.

1. Σημειωτέον ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖον ἐπικαλοῦνται τινες ὑπὲρ τῆς ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν, ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὴν ἱερωσύνην, ἀλλ' εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς συναφείας αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγιογραφικῷ κειμένῳ: Γαλ. 3, 26-28: «Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθαι. Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἑλλήν, οὐκ ἐνὶ δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

2. Σημειωθῆτω ὅμως ὅτι κατ' ἐξαιρέσιν διεκρίθησαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οὐκ ὀλίγαι γυναῖκες ἐπὶ ἀνωτέρου πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου, μετασχούσαι τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὡς λ. χ. εἰσηλθόν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πυθαγόρου, εἶτα εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνος κ.ο.κ. Γενικῶς βλ. Κ. Τσάτσου, Ἡ κοινωνικὴ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ἀθήναι 1970. Ι. Θεοδορακοπούλου, Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα, Ἀθήναι 1947. Ο. Διοματάρη, Ἡ γυναῖκα στὸν Πλάτωνα, Ἀθήναι 1975. Σ. Λαμπροπούλου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὰς Πυθαγορείους κοινωνίας, Ἀθήναι 1976. J. Ithurriague, Les idées de Platon sur la condition de la femme, Paris 1931. E. Burck, Die Frau in der griechisch-römischen Antiken, München 1969. Y. Zinserling, Die Frau in Hellas und Rom, Leipzig 1972. P. Grial, Histoire mondiale de la femme, Paris 1965. F. Loretto, (Hrsg.), Frauen des Altertums, Münster, Aschendorff 1974.

3. Προσθετέον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ πεδίου τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος

Τούτων οὕτως ἐχόντων εὐεξήγητον τυγχάνει τὸ γεγονός, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος αἱ γυναῖκες διεδραμάτισαν σημαντικὸν ὄλον εἰς τὴν διάδοσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων του. Οὕτως ἐν ἀρχῇ αὗται ἐγένοντο ἀκροάτριαι τῆς διδασκαλίας καὶ συνάμα διηκόνου τῷ Ἰησοῦ, ὅτε «διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κόμην κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ καὶ γυναῖκές τινες» (Λουκ. 8, 1-3). Καθ' ὄλον δὲ τὸ τριετές δημόσιον στάδιον τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀπολυτρωτικῆς δράσεως τοῦ Χριστοῦ ἠκολούθουν αὐτῷ μετὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων καὶ γυναῖκες καὶ ἐδιδάσκοντο παρ' αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον τὸ κήρυγμά του ἀπληθύνετο οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἄνδρας ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς γυναῖκας ἀδιακρίτως. Ἐν τέλει δὲ παρὰ τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ «ἦσαν καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι . . . συναναβάσαι αὐτῷ εἰς Ἱεροσόλυμα» (Μάρκ. 15, 40 - 41). Αὗται παρηκολούθησαν καὶ τὴν ταφὴν τοῦ Ἰησοῦ, εἶτα δὲ ἐλθούσαι «ὀψὲ σαββάτων» εἰς τὸν τάφον, ἤκουσαν ἐκ τοῦ ἀγγέλου «τὸ φαιδρὸν τῆς ἀναστάσεως κήρυγμα», ὅπερ αὐταὶ πρῶται εὐηγγελίσθησαν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἀφοῦ καθ' ὁδὸν «ὑπήνητησεν αὐτάς» ὁ ἀναστάς Κύριος (Ματθ. 28, 1 - 10. Μάρκ. 16, 1 - 11. Λουκ. 24, 1 - 11. Ἰωάν. 20, 1 - 2. 11 - 18). Καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν δὲ τοῦ Χριστοῦ γυναῖκες ἦσαν «προσκαρτεροῦσαι» μετὰ τῶν Μαθητῶν τὸν ἀναστάντα (Πράξ. 1, 14), γενόμεναι μετὰ ταῦτα συνεργοὶ τῶν Ἀποστόλων ἐν τῷ ἔργῳ τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἐξ ἄλλου αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ηὐλόγησε καὶ ἐξηγίασε τὸν γάμον καὶ ἐθέσπισε τὴν μονογαμίαν καὶ ἐτόνισε τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου (Μάρκ. 10, 2 ἐξ. Ματθ. 19, 3. 10), προβάς μέχρι διαφωνίας καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως ἐπιβάλη τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος ἐν τῷ συζυγικῷ δεσμῷ τοῦ γάμου (Ματθ. 19, 3. 9. Μάρκ. 10, 2 - 11). Ὅλος δὲ ἰδιαίτερος ἐνδιεφέρθη περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς τῆς γυναίκος ὡς προσωπικότητος καὶ εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συναναστάρατο καὶ μετὰ ἁμαρτωλῶν ἔτι γυναικῶν (Λουκ. 7, 40 ἐξ. 8, 43 ἐξ. Ἰωάν. 4, 5 ἐξ. 8, 3 ἐξ. Ματθ. 9, 20 ἐξ. Μάρκ. 5, 26 ἐξ.), καλῶν εἰς μετάνοιαν καὶ βοηθῶν ποικιλοτρόπως αὐτάς καὶ θαυματουργῶν ἔτι χάριν αὐτῶν. Γενικῶς ὁ Κύριος δὲν ἐπηρεάσθη οὔτε ἐκ τῆς ὑποτιμητικῆς θέσεως τῶν γυναικῶν καὶ τῶν

τοῦ ἔτους 1975 ἀνεγνώρισε τὸ θεμελιῶδες δικαίωμα τῆς μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναίκος ἰσοτιμίας, ὡς π.χ. ἐν ἀρθρῷ 4, ἐδαφίῳ 2: «Ἕλληνες καὶ ἑλληνίδες ἔχουσιν ἴσα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις», καὶ ἐν ἀρθρῷ 22, ἐδαφίῳ 1: «πάντες οἱ ἐργαζόμενοι ἀνεξαρτήτως φύλου ἢ ἄλλης διακρίσεως, δικαιοῦνται ἴσης ἀμοιβῆς δι' ἴσης ἀξίας ἐργασίαν». Βλ. καὶ Γ. Χ ο υ β α ρ δ ᾶ, Ἡ συνταγματικὴ προστασία τῆς ἰσοτιμίας τῶν δύο φύλων καὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, Ἀθήναι 1978.

περὶ αὐτῶν προλήψεων καὶ ἐδίμωσαν τῆς ἐποχῆς του, ὅπως, πρὸς τοῖς ἄλλοις, φαίνεται παρὰ Ματθ. 9, 20 ἐξ., Λουκ. 7, 37 ἐξ., Ἰωάν. 4, 8 ἐξ., 8, 3 ἐξ., οὕτε βεβαίως ἐκ τῶν θρησκευτῶν τῶν ἀρχαίων λαῶν, οἵτινες ἀντιθέτως ἐχρησιμοποιοῦν γυναῖκας ὡς ἱερείας¹.

Προστεθήτω δὲ ὅτι καὶ βραδύτερον πολλὰ εὐσεβεῖς γυναῖκες διηκόνουν εἰς τὰς χρεῖας τῶν Ἀποστόλων, καὶ μάλιστα τοῦ Παύλου, ἢ τῶν ἀρτιπαγῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων ἢ τῶν «δεομένων» χριστιανῶν (Ρωμ. 16, 1-15. Πράξ. 9, 36. 39. 12, 12. 16, 14-15. Φιλιπ. 4, 2), ἐλάμβανον δὲ μέρος ἀθρόως εἰς τὰς συνάξεις τῶν πιστῶν, πρωτοστατοῦσαι ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ καὶ φιλανθρωπία. Ἰδιαίτερος ἤκουον τὰς διδασκαλίας τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ ἐπίστευον «πλήθη γυναικῶν» (Πράξ. 17, 4. 12. 34), αἵτινες ἦσαν «πλήρεις ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυνῶν, ὧν ἐποιοῦν» πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς (Πράξ. 9, 36. 39. 12, 12. 16, 14-15). Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μνημονεῖ τὰ ὀνόματα ἱκανῶν γυναικῶν «συνεργῶν του ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», αἵτινες «πολλὰ ἐκοπίασαν ἐν Κυρίῳ», συνεργαζόμεναι μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῷ ὅλῳ ἐκκλησιαστικῷ ἔργῳ (Ρωμ. 16, 3 ἐξ., Φιλιπ. 4, 2. 3. Κολ. 1, 7. 4, 12. Πράξ. 18, 26. 20, 4. Φιλήμ. 1. 10 καὶ ἀλλαχοῦ). Κατὰ τὸν ἀείμνηστον Ἀκαδημαϊκὸν Δ. Μπαλᾶνον, «τόσην ἐν γένει ἐπίδρασιν ἔσχεν ἡ γυνὴ καὶ τόσον σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε ὁ κατὰ τὸν β' αἰῶνα ἀκμάσας πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ Κέλσος καλεῖ τὸν Χριστιανισμὸν θρησκευτῶν τῶν γυναικῶν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Λικίνιος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ καταφέρει θανάσιμον κτύπημα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐκδίδων νόμον, δι' οὗ θὰ ἀπηγορευέτο εἰς τὰς γυναῖκας ἡ φοίτησις εἰς τοὺς ναοὺς»².

Αὐτονόητον βεβαίως εἶναι, ὅτι αἱ χριστιαναὶ γυναῖκες ὅλων τῶν αἰῶνων καὶ μάλιστα αἱ σύγχρονοι ἀσκοῦσιν ἀντίστοιχον καὶ μείζονα ἔτι ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν καὶ δρασὶν ἐπὶ πάντων τῶν πεδίων τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, λαμβανομένην ἐννοεῖται ὑπ' ὄψιν τῶν ἐκάστοτε κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο δὲ καὶ ὄντως πράττουσιν αὐταὶ πολλῶ μᾶλλον νῦν, δυνάμει τῆς γενικῆς βαπτισματικῆς ἱερωσύνης πάντων τῶν πιστῶν, συμμετέχουσαι ἀθροῦσως ἐν τῷ διδασκτικῷ, τῷ κατηχητικῷ, τῷ ἱεραποστολικῷ, τῷ φιλανθρωπικῷ, τῷ κοινωνικῷ καὶ ἐν παντὶ ἔργῳ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν συνεργατῶν

1. Πρβλ. καὶ J. Leiboldt, *Jesus und die Frauen*, Leipzig 1921.

2. Δ. Μπαλᾶνου, Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν ταῖς θρησκευταῖς καὶ ἰδίως ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, Ἀθῆναι 1910, σ. 84.

τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀγίων γυναικῶν (Ρωμ. 16, 1 ἐξ., Πράξ. 18, 26. 29, 9) καὶ πάντοτε ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Ἦδη ὑπὸ τῆς ἀρχηγόνου καὶ τῆς μετέπειτα Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας¹ ἀνετέθη αὐταῖς ὅπως διακονῶσιν εἰς τὰς θρησκευτικὰς καὶ τὰς ἄλλας ἀνάγκας τοῦ γυναικείου κόσμου καὶ ὅπως «προΐστανται ἀγαθῶν ἔργων» ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ μάλιστα ἐν πτωχοκομείοις, νοσοκομείοις, γηροκομείοις, ὀρφανοτροφείοις, οἰκογενεαῖς ὑπὸ διάλυσιν κ.λπ., καὶ ἐν γένει ἐπικουρῶσι τὸ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὸ τῆς ἀνατροφῆς, περιθάλψεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν παιδῶν ἐν τοῖς διαφόροις ἐκκλησιαστικοῖς ἰδρύμασιν, τοῦθ' ὅπερ πράττουσιν αὐταὶ μετ' ἀφοσιώσεως μέχρι σήμερον.

Περὶ τὸν δὲ νὰ τονισθῆ, ὅτι ἡ εὐρύτερα, ἐνεργὸς καὶ ὑπεύθυνος συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν εἰς πάσας τὰς ἄλλας — πλὴν τῶν καθαρῶς ἱερατικῶν — δραστηριότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβάλλεται ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε σήμερον, λόγῳ τῆς ἐξυψώσεως καὶ ἐξισώσεως καὶ πραγματικῆς ἀνωτέρας θέσεως αὐτῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινωνίᾳ, τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως — ἰδίως θεολογικῆς — πολλῶν ἐξ αὐτῶν, καὶ τῆς ὅλως σχετικῆς ἀποδεικνυομένης, ἀνθρωπολογικῶς τε καὶ βιολογικῶς, «ἀσθενείας» αὐτῶν, (ἀντιθέτως ἐν τῇ θρησκευτικῇ σφαίρᾳ αὐταὶ εἶναι οὐχὶ τὸ «ἀσθενές» ἀλλὰ τὸ «ἰσχυρὸν» φῦλον), καὶ τέλος τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης πρὸς συνεργασίαν ἱκανῶν καὶ ἀξίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν πρὸς εὐαγγελισμὸν τοῦ μὴ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ πρὸς ἐπανευαγγελισμὸν ἐν πολλοῖς τοῦ χριστιανικοῦ τοιούτου καὶ οὕτως ἀνανέωσιν καὶ αὔξησιν καὶ οἰκοδομῆν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ «σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. 4, 12).

Ὅλως δὲ ἰδιαιτέρως ὁ ἐπανευαγγελισμὸς εἶναι ἀναγκαϊότερος εἰς τινὰ σύγχρονα λεγόμενα χριστιανικὰ κράτη, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ ἀθεϊστικὰ τοιαῦτα, ἐν τοῖς ὁποίοις ἔχουσιν ἐπαναληφθῆ καὶ συνεχίζονται διωγμοὶ παρόμοιοι πρὸς τοὺς θρησκευτικοὺς διωγμοὺς τῶν τριῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Ἐν αὐτοῖς ἀγωνίζονται μετὰ θαυμαστῆς αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας αἱ σύγχρονοι ὀρθόδοξοι γυναῖκες πρὸς διάσωσιν καὶ διαιώνισιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Προκαλεῖ τῷ ὄντι κατάπληξιν καὶ θαυμασμόν τὸ γεγονός, ὅτι αὐταὶ ἐν μέσῳ μεγάλων κινδύνων, ἐνισχυόμεναι ὑπὸ τῆς ἰδίας βαθείας θρησκευτικότητος αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων διαφορετικῶν χαρισμάτων καὶ βιωμάτων αὐτῶν, διαδραματίζουσι μέγαν ρόλον εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀφύπνισιν καὶ ἀνανέωσιν καὶ συνέχισιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ ἰδίως μεταξὺ τῆς νέας γενεᾶς. Π. χ. κατὰ τὸν σύγχρονον

1. Βλ. D. Constantelos, *Byzantine Philanthropy and Social Welfare*, New Brunswick, N. J., 1968.

ρῶσον συγγραφέα Π. Εὐδοκίμου, «ὁμόφωνος εἶναι σήμερον ἡ μαρτυρία, ὅτι ἡ πίστις εἰς τὴν Ρωσὶαν διεσώθη ὑπὸ τῆς γυναικείας ρωσικῆς ψυχῆς. Ἡ θρησκευτικὴ ἀνανέωσις καὶ συνέχεια τῆς παραδόσεως ἀνάγονται εἰς τὴν σύζυγον, τὴν μητέρα, (τὴν μάμμη) . . . . Ἡ φράσις τοῦ Τερτυλλιανοῦ «anima naturaliter christiana»¹ ἀναφέρεται πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὴν γυναῖκα. Οἱ Μαρξισταὶ ἔχουσι κατανοήσει τοῦτο καλῶς. Ἡ χειραφέτησις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ ἰσότης τῶν φύλων εἶναι ἡ πρωταρχικὴ τους ἀπασχόλησις»². Τοιαύτη, ἐν πάσῃ συντομίᾳ, εἶναι ἡ πρὸς τοὺς ἄνδρας ἰσοτιμία καὶ ἡ ὑψηλὴ θέσις καὶ ἡ πολύτιμος προσφορά τῶν χριστιανῶν γυναικῶν εἰς τὸ καθόλου ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὸ τῆς διατηρήσεως τῆς πίστεως καὶ μεταδόσεως τοῦ μηνύματος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας εἰς τὰς διαδεχομένας ἀλλήλας χριστιανικὰς γενεάς.

II. ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΜΥΣΤΗΡΙΑΚΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

Καὶ νῦν ἂς χωρήσωμεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἡμετέρου θέματος, τ. ἔ. τὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν γυναικῶν ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης. Ἐνταῦθα διαπιστοῦμεν, ὅτι, παρὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ ἰσοτιμον θέσιν τῶν γυναικῶν μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ³, οὐδαμοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης εὗρηται ἔνδειξις τις, ὅτι ὁ Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀνέθνηκαν εἰς γυναῖκας ἀξιώματα καθήκοντα καὶ τῶν κληρικῶν. Εἶναι ἀποφασιστικῆς καὶ καθοριστικῆς σημασίας τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος, ἰδρῶν τὴν Ἐκκλησίαν του πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ του ἔργου, παρέδωκε τὸ ἴδιον μοναδικὸν ἱερατικὸν, λειτουργικὸν καὶ ποιμαντικὸν ἀξίωμα εἰς ἄνδρας μόνον, καὶ οὐχὶ εἰς γυναῖκας, δηλαδὴ εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς διαδόχους των ἐπισκόπους καὶ λοιποὺς κληρικούς, οἵτινες δι' ἐπιθέσεως χειρῶν ἐπισκοπικῶν καὶ ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαμβάνουσι τὸ «χάρισμα τοῦ Θεοῦ» (Β' Τιμ. 1, 6), τ. ἔ. τὸ ἱερατικὸν καὶ διδακτικὸν καὶ ποιμαντικὸν χάρισμα, πρὸς ἄσκησιν τοῦ ἱεροῦ λειτουργήματος αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ὁ Σωτὴρ προσεκάλεσεν εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα μόνον ἄνδρας καὶ οὐχὶ γυναῖκας, ἀποκλείσας οὕτως

1. Apologeticum 17, PL 1, 433. Πρβλ. καὶ De testim. animae 1, PL 1, 683 ἐξ.

2. Π Εὐδοκίμου, Ἡ γυναῖκα καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 391 - 392.

3. Γενικώτερον βλ. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ θέσις καὶ ἡ διακονία τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθήναι 1976.

αὐτὰς ἀπὸ τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης¹. Οὐ μόνον δὲ μεταξὺ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ἀλλ' οὔτε καὶ μεταξὺ τῶν ἑβδομήκοντα συγκατελέχθησαν γυναῖκες, ὁμοίως δὲ οὔτε καὶ πρὸς πλήρωσιν τῆς κενωθείσης θέσεως τοῦ ἐκπεσόντος τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος Ἰούδα προϋτάθησαν εἰς αὐτὸ γυναῖκες, καίτοι εἶχον ἴδει αὐταὶ πρῶται τὸν ἀναστάντα Κύριον καὶ μάλιστα ἐνετάλησαν ὑπ' αὐτοῦ ἵνα εὐαγγελισθῶσι τὴν ἀνάστασιν του εἰς τοὺς ἑνδεκα Ἀποστόλους (Ματθ. 28, 9-10. Μάρκ. 16, 9. Ἰωάν. 20, 14-18). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀπόστολοι, τῷ παραδείγματι τοῦ Κυρίου στοιχοῦντες, δὲν προέβησαν εἰς χειροτονίαν γυναικῶν οὔτε ἐν ἀρχῇ οὔτε μετὰ ταῦτα ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου αὐτῶν, καίτοι εἶχον πολλὰς ἀξίας συνεργάτιδας καὶ βοηθοὺς γυναικας εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Ἐν συνεχείᾳ δὲ οὔτε καὶ οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων ἐπίσκοποι καὶ γενικῶς ἡ ἀρχαία Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐπέτρεψε τὴν εἴσοδον γυναικῶν εἰς τὸν ἱερὸν Κλήρον, τηρήσασα αὐτὰς μακρὰν ἰδίως τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ θεσπίσασα εἰδικὰς πρὸς τοῦτο ἀπαγορευτικὰς διατάξεις.

Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς κυρίως εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὴν περιεχομένην ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ Α' Κορ. 11, 3-15 καὶ 14, 34-40 καὶ Α' Τιμ. 2, 11-14 Ἐν αὐταῖς ἀποκλείονται αἱ γυναῖκες ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης καὶ ἐπιβάλλεται ἡ «ὑπακοή» αὐτῶν «τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν», τοῦ τελευταίου τούτου ἀπαντῶντος καὶ ἐν Α' Πέτρ. 3, 1 ἕξ. Ἀλλ' ἡ «ὑπακοή» αὕτη ἐκρίθη ὡς ἀναγκαία ἱεράρχησις ἐν τῷ συζυγικῷ βίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ «ἀνάγκη μίαν εἶναι τὴν ἀρχήν»², πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἐνότητος αὐτοῦ, προέρχεται δὲ ἐλευθέρως ἐκ τῆς συνδεούσης τοὺς συζύγους ἀγάπης, ὑφ' ἧς καὶ ὁ ἀνὴρ κινούμενος ὑποτάσσει ἑαυτὸν εἰς τὴν «ἑαυτοῦ γυναῖκα». Δηλαδή πρόκειται περὶ ἀμοιβαίας καὶ ἐκουσίας ὑπακοῆς καὶ συμφωνίας ἐν πᾶσιν ἀμφοτέρων, ὀφειλομένης εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν ἀνὴρ ἐγεννήθη «διὰ γυναικός», ἡ δὲ γυνὴ «ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἀνδρός», καὶ οὕτως «ἐν εἰσιν ἀνὴρ καὶ γυνή», κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον³. Ὡστε ἡ ὑπακοὴ εἶναι ἐκουσία, ἐλευθέρη καὶ ἀμοιβαία μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἴσων πρὸς ἀλλήλους συζύγων, διατηρούντων τὰ ἀτομικὰ αὐτῶν

1. Προσθετέον ὅτι καὶ κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἴδρυσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας δὲν παρέστησαν γυναῖκες, εἰμὴ μόνον «ὁ Ἰησοῦς ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν» (Ματθ. 26, 20), «μετὰ τῶν δώδεκα» (Μάρκ. 14, 17), «καὶ οἱ Ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ» (Λουκ. 22, 14).

2. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 26, 2, PG 61, 215. Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 20, 4, PG 62, 141.

3. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Γέν. ὁμιλ. 14, 4, PG 53, 115.

δικαιώματα, ἐκπηγάξει δὲ ἐκ τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἀγάπης καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ «ὅς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δούλος» (Ματθ. 20, 26 - 27).

Περαιτέρω ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐπιστολαῖς τοῦ ἀποστόλου Παύλου διδάσκεται: «αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν, οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν καὶ διδάσκειν». Κατὰ συνέπειαν ἀποκλείονται αὐταὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ πρεσβυτέρου¹, οἵτινες δικαιοῦνται αὐθεντικῶς νὰ διδάσκωσι καὶ νὰ προΐστανται τῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, ὡς ποιμένες τῶν πιστῶν, ὅπως διδάσκεται ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ Α' Τιμ. 3, 2-5 καὶ 5, 17 καὶ ἀλλαχοῦ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ἐνῶ, ὡς εἶδομεν, ἐξ ἑνὸς ὁ Ἄπόστολος ἐκήρυξε τὴν ἰσοτιμίαν καὶ ἰσότητα τῶν δύο φύλων, διὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ διὰ τὴν ἐποχὴν του «οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ» (Γαλ. 3, 28), καὶ ἀνεγνώρισε τὸ δικαίωμα τῆς κοινῆς ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι προσευχῆς καὶ προφητείας τῶν γυναικῶν, ἐξ ἑτέρου ὅμως ἀπηγόρευσε τὸ δημόσιον ἐν τοῖς ναοῖς κήρυγμα αὐτῶν καὶ πᾶσαν ἁγιαστικὴν καὶ κυβερνητικὴν λειτουργίαν, ἃρα ἀπηγόρευσε αὐταῖς τὴν ἱερωσύνην, βεβαίως «ὅτι τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἐντολὴ» ἢ ἀπαγόρευσις αὕτη (Α' Κορ. 14, 37). Ὅντως καθολικὴ καὶ σταθερὰ ἦτο ἡ πεποιθῆσις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, μαρτυρουμένη ὑπὸ τῆς ὁμοφώνου παραδόσεως καὶ κανονικῆς τάξεως καὶ πράξεως αὐτῆς, ὅτι ὁ ἀποκλεισμός τῶν γυναικῶν ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης ἦτο θέλησις καὶ παράδοσις αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, μεταδοθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐφαρμοσθεῖσα ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν διαδόχων τῶν ἐπισκόπων. Ἐπομένως τυχὸν χειροτονία γυναικῶν θὰ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ταύτην παράδοσιν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν βούλησιν καὶ διάταξιν τοῦ Χριστοῦ, ἣν δὲν δικαιοῦται βεβαίως ἡ Ἐκκλησία νὰ μεταβάλλῃ διὰ τῆς μεταβολῆς βασικοῦ αἰσθητοῦ σημείου τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης, ἀναφερομένου εἰς τὴν οὐσίαν καὶ δομὴν αὐτοῦ, οἷον εἶναι ἡ ὑπὸ ἀνδρὸς μόνον τέλεισι τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ οὐχὶ ὑπὸ γυναικός. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων κληρικοὶ ὑπῆρξαν ἅπαντες ἄνδρες, καὶ οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐχειροτονήθησαν γυναῖκες ἐπίσκοποι ἢ πρεσβύτεροι, μὴ ἐπιτραπέισις αὐταῖς τῆς

1. Ὅμοίως ἀποκλείονται αὐταὶ καὶ ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ διακόνου, λόγῳ τῆς μυστηρικῆς ὑφῆς αὐτοῦ, ἧς ἐστερεῖτο ὁ ἀρχαῖος ἐκκλησιαστικὸς θεσμός τῶν διακονιστῶν, ὅστις ἐχρησιμοποιεῖτο ἔκπαλαι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας «πρὸς βοήθειαν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἡχρηστεύθη μὲν οὗτος βραδυτέρον, ἀλλ' ἐπάναγκες κρίνεται νῦν ὅπως ἀναξωγογηθῆ καὶ συστηματοποιηθῆ πληρέστερον καὶ χρησιμοποιοηθῆ ἀποδοτικώτερον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Περὶ τούτου ὅμως πραγματευόμεθα ἀλλαχοῦ.

τελέσεως τῶν ἱερῶν μυστηρίων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ τῆς θείας Εὐχαριστίας, οὐδὲ κἀν τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸ θυσιαστήριον. «Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσερχεσθαι»¹. Διότι, ὡς ὀρίζουσιν αἱ Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων, «εἰ ἐν τοῖς προλαβοῦσι διδάσκειν αὐταῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν, πῶς ἱερατεῦσαι αὐταῖς παρὰ φύσιν τις συγχωρήσει; Τοῦτο γὰρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀθεότητος τὸ ἀγνόημα, θηλείαις θεαῖς ἱερείας χειροτονεῖν, ἀλλ' οὐ τῆς τοῦ Χριστοῦ διατάξεως»². Καθ' ὅσον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς εἶναι ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ, ἐνεργοῦντες *in persona Christi*, καὶ ἐν τῇ κατ' εὐθειαν ἀντιπροσωπεύσει αὐτῇ ὑφίσταται συμβολικὴ καὶ εἰκονικὴ τις ἀντιστοιχία καὶ ἀνταπόκρισις μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων του, τῶν τελευταίων τούτων διαδραματιζόντων τὸν πατρικὸν ῥόλον τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄντων ἀληθῶς πνευματικῶν πατέρων τῶν πιστῶν, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀρμόζει βεβαίως εἰς τὰς γυναῖκας³.

Διὰ ταῦτα οὐδ' αὐταὶ αἱ ὀρθόδοξοι γυναῖκες ἐπεδίωξάν ποτε τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ἱερὸν Κλήρον διὰ χειροτονίας, τοῦτο μὲν συνειδυῖαι τὸν μυστικὸν χαρακτῆρα τῆς ἱερωσύνης, τοῦτο δὲ ἱκανοποιούμεναι καὶ περιοριζόμεναι εἰς τὴν μεγάλην καὶ τιμητικὴν θέσιν καὶ ἀποστολὴν καὶ διακονίαν αὐτῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατέχουσιν αὐταὶ τὸ κέντρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ὡς ἀναπόσπαστα μέλη τῆς δομῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀνέδειξαν δὲ πλῆθος ἁγίων γυναικῶν καὶ γενικῶς τιμῶνται κατ' ἐπέκτασιν τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὴν μητέρα τοῦ Σωτῆρος τιμῆς⁴. Πράγματι ἡ Ἐκκλησία ἐξεδήλωσεν ἀείποτε ἰδιαίτερον ὅλως

1. Κανὼν 44 Συνόδου Λαοδικείας, παρὰ Α. Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες, Ἀθήναι 1924, σ. 202.

2. Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων III, 9, 3. Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τ. 2, σ. 64.

3. Πρβλ. καὶ L. L i g i e r, La question du sacerdoce de la femme dans l'Église; «La représentation ministerielle se définit dans l'homme prêtre comme un caractère essentiellement spirituel, mais ce caractère le consacre et le configure au Christ homme — Dieu, Notre prêtre dans son humanité. Et ce caractère est reçu selon un rite conféré par l'Église du Christ. De cette façon, consacré prêtre, l'homme devient le signe, le sacrement du Christ. Sa mission est de le rendre présent avec sa parole, son gouvernement et ses mystères». («L'Observatore Romano», 28. 3. 1978, σ. 8).

4. Γενικώτερον βλ. Ἰω. Καλογήρου, Μαρία ἡ ἀειπάρθενος Θεοτόκος κατὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, Θεσσαλονίκη 1957. Τοῦ αὐτοῦ, Marienlehre und -Verehrung in der Orthodoxen Kirche auf dem Hintergrund der Christologie, ἐν «Internationale Kirchliche Zeitschrift» 68 (1978) 2-28. Α. Θεοδώρου, Ἡ κόρη τῆς βασιλείας, Ἀθήναι 1977. R. Laurentin, Marie, L'Église et le sacerdoce, I-II,

τιμήν πρὸς τὰς γυναῖκας διὰ τῆς ἀγιοποιήσεως πλήθους ἐξ αὐτῶν¹, χωρὶς ὅμως νὰ δεχθῆ αὐτὰς εἰς τὴν μυστηριακὴν ἱερωσύνην. Ἐξ ἄλλου εἶναι πολυσήμαντον τὸ γεγονός, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ παναγία Θεοτόκος, καίτοι συνεδέετο στενώτατα μετὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐνσαρκώσεως καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐρίσκετο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἀρτιπαγοῦς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὅμως δὲν ἐκλήθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἱερατικῶν καθηκόντων, καταλιποῦσα οὕτω πρότυπον καὶ παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τὰς ὀρθοδόξους γυναῖκας. Ὡς ἐδήλωσε προσφάτως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος Α', αὐτὸς ὁ Υἱὸς αὐτῆς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν «ἐξήρσεσεν αὐτὴν τῶν Ἀποστόλων, ἐμπιστευθεὶς αὐτῇ τὴν ἱερουργίαν τῆς σιωπῆς, ἦν διὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὡς εἰδικὴν ἀποστολὴν καὶ ὡς μόνην ἀπὸ ἀποστολικότητος χειροτονίαν ἐνεπιστεύθη ταῖς ἡμῶν γυναῖξιν». Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ὀρθοδόξους γυναῖκας εἶναι ἀδιανόητος π. χ. ἡ τέλεσις τῆς θείας Εὐχαριστίας ὑπὸ γυναικός, εἰμὴ μόνον ὑπ' ἀνδρός, ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, ὡς ἀντιπροσώπων τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὄντως ἀδιανόητον εἰς τὰς ὀρθοδόξους γυναῖκας, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀντικαταστήσωσι π. χ. τὸν ἐπίσκοπον (—ἀνδρα), ὅστις, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι «κοινὸς πατὴρ καὶ διδάσκαλος» τοῦ ποιμνίου του², ἀντιπροσωπεύων τὸν Χριστὸν καὶ «ἐν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώμη» ἐνεργῶν, ὡς «προ-

---

Paris 1952-1953. Τοῦ αὐτοῦ, Marie et l'anthropologie chretienne de la femme, ἐν: «Nouvelle Revue Theologique» 89 (1967) 485-515. Σημειωθῆτω ἐνταῦθα ὅτι καὶ τὸ ἐν ἀρχῇ μνημονευθὲν συνέδριον τῶν ὀρθοδόξων γυναικῶν ἐν «Agaríá» Ῥουμανίας ἀπέφυγε νὰ συζητήσῃ θέμα ἱερωσύνης γυναικῶν, περιορισθὲν νὰ παρατηρήσῃ μόνον, ὅτι «the problem of the ordination of women to the priesthood is not at the present time a problem for the Orthodox Church». Ἐν τῷ συνεδρίῳ ὅμως ἐξήρθη ἡ γενικωτέρα συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μεταξύ ἄλλων ἐτονίσθη: «Throughout two thousand years of christianity, women have been conscious of their responsibilities as full baptized members of the people of God, have confessed their faith in Christ, preached the Gospel, prophesied and suffered Martyrdom and death. In the order of salvation, their equality with men has never been questioned. Here we find the seeds of Christ's revolution in relation to woman, a revolution which brought a change of meaning, which did not seek to deny the feminine but to transfigure it through the energies of the spirit» (ἐνθ' ἀν. σ. 23).

1. Βλ. π. χ. Τίτου Μαθθαϊάκη, μητροπολίτου π. Παραμυθίας, Ὁ γυναικεῖος μοναχισμὸς, Ἀθήναι 1978, ἰδ. σ. 151-207.

2. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς ἀγ. Πεντηκοστὴν . . . ὁμιλ. 1, 4, PG 50, 458.

καθήμενος εἰς τύπον Θεοῦ» καὶ «ὢν τύπος τοῦ Πατρὸς»¹, ὡς κατέχων ὁρατῶς τὴν θέσιν τοῦ ἀοράτου Χριστοῦ ὡς ἀρχιερέως, διδασκάλου καὶ ποιμένος². Μόνον ὁ ἐπίσκοπος ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ τελεῖ τὰ μυστήρια, νὰ διδάσκη τοὺς πιστοὺς καὶ διατυποῖ ἐν συνόδῳ τὰ δόγματα (*charisma veritatis certum*) καὶ νὰ ποιμαίνει καὶ ὁδηγῇ τὸ πνευματικὸν ποίμνιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Εἶναι προφανές, ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦτο λειτουργήμα, τὸ ἐδραζόμενον καὶ ἐπὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, μόνον ἄνδρες, καὶ οὐχὶ γυναῖκες, δύνανται νὰ ἀσκῶσιν, ἐκλεγόμενοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων.

Ἐπειτα ἡ παρὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως χειροτονία γυναικῶν ἐμπερικλείει τὸν κίνδυνον νὰ ὁδηγήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἔκπτωσιν ἀπὸ τῆς ἀποστολικότητος καὶ τῆς καθολικότητος αὐτῆς καὶ ἀπὸ τῆς ὁλότητος καὶ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως, καὶ ἐπὶ πλέον θίγει τὸ ἔγκυρον καὶ κανονικὸν τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θεμελιώδους δομῆς αὐτῆς. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ σύγχρονοι ὀρθόδοξοι θεολόγοι ἀποκρούουσι τὴν χειροτονίαν γυναικῶν. Ὅμοίως δὲν πρέπει νὰ παραθεωρῆται καὶ ὁ ἕτερος κίνδυνος ἐκ τῆς ἀθρόας πρὸς ἐπαγγελματικὸν ἴσως βιοπορισμὸν (ἐνῶ ἡ ἱερωσύνη εἶναι μυστήριον καὶ ἱερὸν λειτουργήμα καὶ ὄχι βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα ἢ ἐπαγγελματικὴ σταδιοδρομία!) ἢ ἐξ αἰσθημάτων κατωτερότητος εἰσόδου γυναικῶν εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου Ἐκκλησίας τινὸς προκλήσεως διαφωνιῶν καὶ ἀντιδράσεων μερίδος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, — ὡς πράγματι ἔλαβον ἤδη χώραν ἐνιαχοῦ τοιαῦται³, — καὶ δημιουργίας σχισμάτων ἢ ἀναταραχῆς καὶ ἀκαταστασίας, ἐνῶ «οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεός, ἀλλ' εἰρήνης», καὶ δέον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ «πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω» (Α' Κορ. 14, 33. 40). Ἡ μεγίστη πλειοψηφία τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἐξεδήλωσεν ἤδη τὴν ἀντίθεσιν καὶ ἀντίδρασίν της κατὰ τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Προκαθημένους τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ὅπου ἐχειροτονήθησαν γυναῖκες, ἱκανὸς ἀριθμὸς πιστῶν δὲν δέχε-

1. Ἰ γ ν α τ ῖ ο υ Ἀ ν τ ι ο χ ε ῖ α ς, Ἐφεσ. 3, 2. Σμυρν. 8, 1. 2. Τραλ. 3, 1, PG 5, 668. 713 780

2. Ἰ ω ά ν ν ο υ Χ ρ υ σ ο σ τ ό μ ο υ, Εἰς Β' Τιμ. ὁμιλ. 2, 4, PG 62, 612. Κ υ π ρ ι α ν ο ῦ, Ἐπιστ. 63, 14, PL 4, 386. Ἀ μ β ρ ο σ ῖ ο υ, Εἰς Ψαλμ. 38, 25 - 26, PL 14, 1051 - 1052 κ λ π.

3. Πρβλ. Ἀ θ η ν α γ ό ρ ο υ Θ υ α τ ε ῖ ρ ω ν, Νέα ἐμπόδια εἰς τὴν πορείαν τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος, ἄρθρον ἐν: «Ὁρθόδοξος Κῆρυξ» (περιοδ. Ἀρχιεπισκοπῆς Θυατείρων) 13 (1977) τεύχ. 153 - 154, σ. 5 - 6. 12. J. L y n c h, ἐνθ' ἄν. σ. 195. «The Orthodox Church» 13 (1977), No 8, σ. 1, 5, κ λ π.

ται τὰ ὑπ' αὐτῶν τελούμενα μυστήρια τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τῆς χειροτονίας ἄλλων γυναικῶν ἢ ἀνδρῶν καὶ ἄλλας ἱεροτελεστίας αὐτῶν. Πρὸς τούτοις ἡ γυναικοκρατία ἔν τινι Ἐκκλησίᾳ πιθανὸν νὰ ὀδηγήσῃ οὐ μόνον εἰς τοὺς κινδύνους τούτους, ἀλλὰ προσέτι καὶ εἰς ἀδιαφορίαν καὶ ἀδράνειαν καὶ ἀποχὴν τῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἀντὶ τῆς ἐπιβαλλομένης στενῆς καὶ ἀρμονικῆς συνεργασίας πάντων πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν αὐτῶν καὶ συνεπικορίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου καθόλου, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀπὸ οἰκουμενικῆς δὲ ἐπόψεως ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ὀδηγήσῃ εἰς διακοπὴν τοῦ διεξαγομένου ἢ προπαρασκευαζομένου φιλενωτικοῦ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν διαλόγου καὶ εἰς νέας διχογνωμίας καὶ ἀντιθέσεις καὶ διαιρέσεις αὐτῶν, ἀντὶ τῆς ἐπιδιωκομένης χριστιανικῆς ἐνότητος.

Πρὸς τούτοις, ἐνῶ ὁ ἀποκλεισμός τῆς γυναικὸς ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης οὐδόλως θίγει τὴν θεμελιώδη ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτῆς, ὅμως ἀντίκειται ἡ γυναικεία ἱερωσύνη πρὸς τὸν παραδοσιακὸν χαρακτήρα τῆς Ὁρθοδοξίας ἢ μᾶλλον πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτῆς, εἰς βαθμὸν ὥστε καὶ ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης νὰ εἶναι ἀπαράδεκτος ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων ἡ χειροτονία γυναικῶν. Ἐπιπλέον ἡ ἱερωσύνη δὲν συμπεριλαμβάνεται μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων παντὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀπορρέει ἐκ τῆς οἰκονομίας τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον ὁ Χριστὸς διὰ τῆς Ἐκκλησίας «προσκαλεῖται οὓς θέλει αὐτὸς» (Μάρκ. 3, 19), τονίσας «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς καὶ ἔθνηκα ὑμᾶς» (Ἰωάν. 15, 16. 19). Εἶναι λοιπὸν αὕτη ἐκλογὴ καὶ κλῆσις θεία καὶ οὐχὶ δικαίωμα καὶ ἀντικείμενον ἐπιδιώξεως ἐπαγγελματικῆς παντὸς ἀνθρώπου. Τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα εἶναι, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, χαρισματικόν, ἐκπηγάζον ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀσκούμενον δὲ ἐν τῇ πράξει ὑπὸ ἀρρένων μελῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, συμφώνως πρὸς τὴν ποικίλιαν τῶν χαρισμάτων, ἅτινα δέχονται ταῦτα παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς δὲ εἶναι συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ἀξιώματος τῶν δώδεκα Ἀποστόλων καὶ δι' αὐτοῦ μετὰ τοῦ μοναδικοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, διαιωνιζομένου οὕτως ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔξαιρομένου κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ τελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἣτις εἶναι ὁ συνδετικὸς κρίκος πάντων τῶν πιστευσάντων πασῶν τῶν ἐποχῶν, συνηγμένων πέριξ τοῦ Ἀρνίου εἰς ἓν σῶμα. Ἐπομένως ἡ ἱερωσύνη δὲν δύναται νὰ εἶναι προνομίον τινος, ἀλλ' εἶναι μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ἐκφράζον συνάμα τὴν ἱστορικὴν πιστότητα αὐτῆς πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀρχὴν καὶ τὴν ἐκπαλαί κατασταθεῖσαν κανονικὴν τάξιν, καθ' ἣν ὁ τε ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ εἶναι δύο πρόσωπα ἀνθρώπινα ἴσης ἀξίας καὶ ἴσων δικαιωμάτων, διαφόρου ὅμως ἀποστολῆς καὶ λειτουργίας, ἐν ἧ ἕκαστον ἐτάχθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ζῆ

έντος ἑνὸς κόσμου πλουραλιστικοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ προσφέρῃ συνεχῶς καὶ νὰ καθιστᾷ κατανοητὸν τὸ χριστιανικὸν μήνυμα δι' ὄλων τῶν συγχρόνων μέσων καὶ μεθόδων καὶ δι' ὄλων τῶν ἱκανῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μελῶν αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ἧς ἕκαστον ἐτάχθη θέσεως.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ εἰσοδογὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὸν κληρὸν τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν Λουθηρανῶν καὶ ἄλλων Διαμαρτυρομένων δυνατὸν νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον, ὡς ἐλέχθη, τοὺς διεξαγομένους μετ' αὐτῶν θεολογικοὺς διαλόγους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐνῶ δηλαδὴ διὰ τούτων ἐπιδιώκεται ἡ ἄρσις τῶν ἐπιπροσθούντων ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα ἀγούσῃ ὁδῷ ἐμποδίων, αἱ δεχόμεναι τὴν καινοτομίαν τῆς γυναικείας ἱερωσύνης Ἐκκλησίαι προσθέτουσιν ἐν αὐτῇ καὶ νέον μέγα ἐμπόδιον, δημιουργοῦσαι οὕτω τὸν κίνδυνον διακοπῆς τῶν διαλόγων. Τοῦτο ἐτόνισαν ἤδη καὶ ἀρμόδιοι ἐκκλησιαστικοὶ καὶ θεολογικοὶ ἡγέται τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς τοὺς Ἀγγλικανούς. Παραλείποντες πολλοὺς ἄλλους, περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Δημήτριον Α', ὅστις ἐδήλωσεν ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντουαρίας Donald Coggan τὰ ἐπόμενα: «Οὐδαμῶς θεωροῦμεν ἐποικοδομητικὴν διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τῶν ἀποβλεπόντων πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα ἐπὶ μέρους διαλόγων καὶ τῆς ὅλης Οἰκουμενικῆς Κινήσεως τὴν δημιουργίαν νέων προβλημάτων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐπιπροσθέτων καινοτομιῶν, παντάπασιν ξένων πρὸς τὴν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν, ἀπτομένων δὲ τῶν οὐσιωδῶν τῆς πίστεως καὶ παραδόσεως αὐτῆς. . . Ὅθεν πανορθόδοξως ἀποκρούομεν τὴν σημειουμένην νέαν κίνησιν τῆς ἀντιαποστολικῆς χειροτονίας γυναικῶν εἰς τοὺς βαθμοὺς τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ ἐπισκόπου. Διότι κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν Ἐκκλησίαν ἱερὸν χρέος ἔχομεν, ὅπως ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ καὶ πιστότητι φυλάξωμεν καὶ διακονήσωμεν ὄχι μόνον τὴν ἐνότητα, τὴν ἀγιότητα, τὴν καθολικότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ σύμβολον Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς ὃ καὶ ὀφείλουσιν ἵνα ἀποβλέπωσιν ὅλαι αἱ πρὸς χριστιανικὴν ἐνότητα προσπάθειαι. . . Λέγοντες ταῦτα ἐπισήμως καὶ ὑπευθύνως, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ὁρθοδοξίας, οὐδαμῶς διαστέλλομεν «ἄρσεν καὶ θῆλυ» (Γαλ. 3, 28), οὐδὲ μειοῦμεν τὴν ἱερότητα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τῆς ὁποίας εἴμεθα εἰλικρινεῖς καὶ εὐθαρσεῖς ὑπέρμαχοι. Ἡμεῖς τιμῶμεν καὶ σεβόμεθα τὴν χριστιανὴν γυναῖκα, καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ ἡμῶν ἐξαίρετον τιμὴν ἀπονέμομεν τῇ Μαρίᾳ τῇ Μητρὶ τοῦ κοινοῦ Κυρίου ἡμῶν. Θὰ ἐπεθυμοῦμεν δὲ ὅπως ἀντὶ τῆς κινήσεως διὰ τὴν χειροτονίαν γυναικῶν ἀψήθη παρὰ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἡ τιμὴ πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ ὅπως αἱ σεβάσμιμοι χριστιαναὶ ἡμῶν γυναῖκες, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τιμωμένων μυριάδων μαρτύρων καὶ

όμολογητῶν ἁγίων γυναικῶν, παραμείνωσι παρὰ τῆ Θεοτόκῃ καὶ ὡς ἡ Θεοτόκος, τὴν ὁποίαν αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς - Υἱὸς αὐτῆς καὶ Κύριος ἡμῶν ἐξήρесе τῶν Ἀποστόλων, ἐμπιστευθεὶς αὐτῇ τὴν ἱερουργίαν τῆς σιωπῆς, ἦν διὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὡς εἰδικὴν ἀποστολὴν καὶ ὡς μόνην ἀπὸ ἀποστολικότητος χειροτονίαν ἐνεπιστεύθη ταῖς ἀδελφαῖς ἡμῶν γυναῖξιν. «Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν» (Α΄ Κορ. 14, 34)¹. Παρομοίας δηλώσεις ἐποίησαντο καὶ οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι καὶ Προεστῶτες τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν, λοιπόν, κατηγορηματικὴν καὶ αὐθεντικὴν καταδίκην τῆς χειροτονίας γυναικῶν, καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τοῦ διερμηνεύοντος τὴν κοινὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πίστιν καὶ πνευματικὴν ἐμπειρίαν καὶ συμφωνίαν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν (consensus fidelium) ὄλων τῶν χριστιανικῶν αἰῶνων, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ πάντων τῶν προειρημένων, ὅτι εἶναι τελείως ἀπαράδεκτος ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων ἡ εἴσοδος γυναικῶν εἰς τὸν Ὁρθόδοξον Κλήρον. Κατὰ συνέπειαν οὐδὲ νὰ τεθῆ ἅν δύναται ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ζήτημα χειροτονίας γυναικῶν, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ καινοτομίας ὅλως ἀνεπιτρέπτου, ἣτις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνατρέψῃ τὴν αἰωνόβιον Παράδοσιν καὶ τὴν ἐνότητά αὐτῆς, ἐνῶ ἡ Παράδοσις εἶναι ἡ λυδία λίθος τῆς ὀρθοδοξίας τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐνότης τὸ τιμαλφέστατον αὐτῆς κτῆμα. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀνατροπὴ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως θὰ ἐσῆμαιεν ἄρνησιν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παραδοσιακοῦ χαρακτῆρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἄρνησιν τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ Ὁρθοδοξία ἀρνήσασθαι ἐαυτὴν οὐ δύναται, αὐτὴ οὕσα ἡ ἀναλλοίωτος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα ὀρθὴ καὶ «ἀληθὴς καὶ ἀψευδὴς περὶ Θεοῦ καὶ περὶ πάντων δόξα καὶ ἔννοια καὶ ὑπόληψις»². Οὕτως, ἄρα, τερματίζοντες ἐνταῦθα τὸν λόγον, θὰ ἠδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπαναλάβωμεν, ἐφαρμόζοντες καὶ ἐπὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν γυναικῶν ἀπὸ τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης, τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος ῥηθέν: «Ἴδου ἡμεῖς ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἀποδεικνύομεν»³.

1. «Ἐπίσκεψις» 8 (1977) ἀριθμ. 169, σ. 3-4.

2. Βλ. καὶ Ἀναστασίου Σιναΐτου, ὁδηγὸς PG 89, 767.

3. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 27, Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων . . . 31, 168.

ZUSAMMENFASSUNG

Weder die einheitliche Urkirche noch die späteren protestantischen oder anderen Kirchen, die aus der Trennung der Kirche entstanden sind, haben sich mit dem Thema der Ordination der Frau beschäftigt. Erst während der letzten Jahrzehnte haben einige protestantische Kirchen begonnen, Frauen zu ordinieren, und ihrem Beispiel folgten einige Teile der anglikanischen Kirche, welche allerdings zögert, eine entgeltliche Entscheidung zu treffen. Jedoch der grössere Teil der christlichen Welt, an der Spitze die orthodoxe und römisch-katholische Kirche, akzeptiert die Aufnahme der Frau in den heiligen Klerus nicht. Diese Aufnahme wird aus verschiedenen Gründen gewünscht und zwar «aufgrund der in vielen staatlichen Verfassungen als menschliches Grundrecht anerkannten und garantierten Gleichberechtigung der Frau, die ihr eine selbstständige berufliche Existenz im profanen Bereich und damit die freie Entfaltung ihrer Person ermöglicht, wird sich die mündig gewordene Frau der Diskrepanz bewusst, die zwischen der kirchlichen und weltlichen Gesellschaftsordnung klafft, und sie nimmt in zunehmendem Masse Anstoss daran, dass sie in der Kirche nicht als gleichberechtigter Mensch respektiert wird».

Der Verfasser stellt fest, dass die Weigerung der Ordination der Frauen von seiten der orthodoxen Kirche keine Geringschätzung bedeutet, als ob die Frauen den Männern niedriger gestellt wären. Im Gegenteil, die orthodoxe Kirche erkennt die Gleichwertung der beiden Geschlechter an; aus diesem Grund ist die Stellung der Frau in der Kirche wie die des Mannes, da alle getauften Gläubigen ohne Unterschied, Männer und Frauen, Glieder des Leibes Christi sind, Kinder Gottes und Erben seiner Verheissungen, eingeladen um harmonisch zusammenzuarbeiten an dem Aufbau und Wachstum der Kirche — des Leibes Christi — und an der Verwirklichung ihres Heilwerkes in der Welt. Der Verfasser unterstützt die Gleichberechtigung von Mann und Frau wie auch die Eingliederung der Frau in das Leben der Kirche aufgrund der Lehre der Heiligen Schrift und der Heiligen Überlieferung.

Trotz der gleichberechtigten Stellung von Männern und Frauen in der Urkirche befindet sich im Neuen Testament kein Hinweis dafür, dass der Herr und die Apostel den Frauen klerikale Ämter und Pflichten

anvertraut haben. Es ist eine Tatsache von ausschlaggebender und bestimmender Bedeutung, dass der Herr selbst, als er die Kirche begründete, um sein Heilswerk fortzusetzen, das in seiner Bedeutung einmalige klerikale Amt nur Männern und nicht Frauen anvertraute. Dasselbe haben auch die Apostel und in der Folge die Kirche getan, indem sie die Frauen von der Ordination ausschlossen. Hier wird die diesbezügliche Lehre des Apostel Paulus angeführt, (sein erster Brief an die Korinther 11, 3-15 und 14, 34-40 und sein erster Brief an Timotheus 2, 11-14), aufgrund der und anderer Argumente der Verfasser zu dem Schluss gelangt, dass die orthodoxe Kirche, die die eigentliche Kirche der Überlieferung ist, die Frauen zur Ordination nicht zulassen kann, was übrigens die orthodoxen Frauen selbst nicht von ihr verlangt haben. Die Zulassung der Frau zur Ordination würde die jahrhundertalte Tradition dieser Kirche stürzen, welche den Grundstein ihren Orthodoxie ist. Dieser Sturz der orthodoxen Tradition würde eine Verneinung der historischen Vergangenheit und des traditionsfesten Charakters der orthodoxen Kirche bedeuten, eine Verneinung ihrer Identität und ihrer Wahrheit. Doch die Orthodoxie kann nicht sich selbst verneinen.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατ' ἐκλογὴν)

- C. M. A d y, *The Role of Women in the Church*, London 1947.
- Αίμιλιανού Τιμιάδου, μητροπολίτου Καλαβρίας, *From the margin to the forefront*. 'Εν: «The Ecumenical Review» 27 (1975) 366-373. Πρβλ. αὐτότι σ. 325 ἔξ. ὁμοίας μελέτας ὑπό: Eva Zabolai - Csekme, Teresa A. Mount, Phyllis Guthard, Ceciva Khonje καὶ T. Omas Ihrome.
- T. B. A l l w o r t h y, *Women in the Apostolic Church*, Cambridge 1917.
- J. M. A u b e r t, *La femme, antiféminisme et Christianisme*, Paris 1975.
- R. T. B a r n h o u s e etc., *The Ordination of Women to the priesthood: An annotated Bibliography*. 'Εν: «Anglican Theological Review» Suppl. Series n. 6, Juin 1976, 81-106.
- G. B a r r o i s, *Women and the priestly office according to the Scriptures*. 'Εν: «St. Vladimir's Theological Quarterly» 19 (1975) 174-192.
- I. B e r t i n e t t i, *Frauen im geistlichen Amt. Die theologische Problematik in evangelisch-lutherischer Sicht*. Berlin 1965.
- K. B l i s s, *The service and status of Women in the Churches*, London 1952.
- G. G. B l u m, *Das Amt der Frau im Neuen Testament*. 'Εν: «Novum Testamentum» 7 (1964) 142-161.

- L. Bouyer, *Le mystère et les ministères de la femme*, Paris 1976.
- M. Bruce - G. Duffield (ed.), *Why not? Priesthood and the ministry of Women. A Theological Study*, Abington, Berkshire 1972.
- K. Coule, *The Fathers on women and women's ordination*. 'Ev: «Eglise et Théologie» 9 (1978) 51 - 101.
- M. Daly, *Kirche, Frau und Sexus*, Olten - Freiburg 1970.
- J. Daniélou, *Le ministère des femmes dans l'Eglise ancienne*. 'Ev: «La Maison-Dieu», Nr. 61 (1960) 70 - 96.
- P. Evdokimov, *La femme et le salut du monde*, Paris 1958. 'Ελληνική μετάφρασις: 'Η γυναίκα και ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου, ὑπὸ Ν. Ματσούκα, Θεσσαλονίκη 1975.
- La femme. Les grands textes des Pères de l'Eglise*, Paris 1968.
- La femme, Vision orthodoxe*. 'Ev: «Contacts» 29 (1977), No 100.
- Les femmes dans l'Eglise*, ὑπὸ G. Baum, E. Fiorenza, K. Børresen, R. Ruther, J. Arnold, I. Ramiing, E. Mcbaughlin, B. Harrison, E. Carroll, I. Magli, M. Lessa, M. - T. van Lunen - Chenu, M. Tobin. 'Ev: «Concilium», No 111 (1976).
- Frau, Kirche, Ökumene*. 'Ev: «Una sancta» 32 (1977) 4.
- A. Gelin, *Hommes et femmes dans la Bible*, 1962.
- E. von der Goltz, *Der Dienst der Frau in der christlichen Kirche*², Potsdam 1914.
- F. Gössmann - E. Pelke, *Die Frauenfrage in der Kirche*, Donauwörth 1968.
- R. Gryson, *Le ministère des femmes dans l'Eglise ancienne*, Gembloux 1972.
- V. E. Hannon, *The question of Women and the Priesthood. Can Women be admitted to Holy Orders?* London 1967.
- E. Hevit - Suzanne Hiatt, *Women priests: Yes or No?* N. York 1973.
- A. Hopkinson, *Women's ministry*, London 1967.
- Th. Hopko, *On the male character of the Christian Priesthood*. 'Ev: «St. Vladimir's Theological Quarterly» 19 (1975) 147 - 173, και A reply to criticism, *αὐτόθι* 21 (1977) 161 - 167.
- R. W. Howard, *Should Women be Priests?* Oxford 1949.
- Γ. Χουβαρδᾶ, 'Η συνταγματικὴ προστασία τῆς ἰσοτιμίας τῶν δύο φύλων καὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, 'Αθήναι 1978.
- Ε. Θεοδώρου, 'Ηρωίδες τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, (αἱ διακόνισσαι διὰ τῶν αἰώνων), 'Αθήναι 1949.
- , 'Η «χειροτονία» ἢ «χειροθεσία» τῶν διακονισσῶν, 'Αθήναι 1954.
- , Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ, 'Αθήναι 1976.
- O. Jessie Lacey, *The Ordination of Women to the historic ministry of the Church*, London 1958.
- E. Kaeler, *Die Frauen in den Paulinischen Briefen*, Zürich 1960.

- Ἰω. Καρμίρη, Ἡ θέσις καὶ ἡ διακονία τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθήναι 1976.
- V. Kesich, St. Paul: Anti-feminist or liberator? Ἐν: «St. Vladimir's Theological Quarterly» 21 (1977) 123-147.
- Ch. von Kirschbaum, Der Dienst der Frau in der Weltverkündigung, Zollikon - Zürich 1951.
- G. W. H. Lampe, The Church's Tradition and the question of the Ordination of Women to the historic ministry, 1967.
- F. Leenhardt - F. Blanke, Die Stellung der Frau im NT und in der alten Kirche, Zürich 1949.
- J. Leipoldt, Die Frau in der antiken Welt und im Urchristentum, Leipzig 1954.
- H. K. Lutge (Ed), Sexuality, Theology, Priesthood. San Gabriel, Calif. 1973. — To Be a Priest, N. York 1976.
- J. E. Lynch, The Ordination of Women. Protestant experience in ecumenical perspective. Ἐν: «Journal of Ecum. Studies» 12 (1975) 173-197.
- E. L. Mascall, Women and the Pristhood of the Church, London 1960.
- S. M. McKenna, Women of the Church: Role and renewal, N. York 1967.
- H. van der Meer, Priestertum der Frau? Eine theologie-geschichtliche Untersuchung. (Quaestiones disputatae, Bd. 42), Freiburg-Basel-Wien 1973.
- Δ. Παλάνοῦ, Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν ταῖς θρησκείαις καὶ ἰδίως ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, Ἀθήναι 1910.
- Π. Πρατσιώτου, Ἡ γυνὴ ἐν τῇ Βίβλῳ, Ἀθήναι 1940.
- , Χριστιανισμὸς καὶ Φεμινισμὸς, ἐν περιοδ. «Χριστιανικά Γράμματα» 2 (1939) 65-68.
- Ökumenischer Rat der Kirchen, Zur Frage der Ordination der Frau, Genf 1964.
- , Die Gemeinschaft von Frauen und Männern in der Kirche, Genf 1975.
- , Orthodox Women: Their role and participation in the Orthodox Church. Ed. C. Tarasar and I. Kirillova, Geneva 1977.
- J. Raming, Der Ausschluss der Frau von priesterlichen Amt, Köln - Wien 1973.
- C. E. Raven, Women and Holy Orders, London 1928.
- L. Rinser, Von der Unmöglichkeit und der Möglichkeit heute Priester zu sein, Würzburg 1968.
- J. Robert (ed), Women in Orders, N. York 1974.
- H. Rusche, Femmes dans la Bible, témoins de la foi, 1969.
- Ch. C. Ryrie, The Place of Women in the Church, N. York 1958.
- M. Schmaus - E. Gössmann (Hrg.), Die Frau im Aufbruch der Kirche, München 1964.
- O. Schneider, Vom Priestertum der Frau, Wien 1934.

- E. Schüssler, Der vergessene Partner. Grundlagen, Tatsachen und Möglichkeiten der beruflichen Mitarbeit der Frau in der Heilssorge der Kirche, Düsseldorf 1964.
- P. R. Smythe, The Ordination of Women, Skeffington 1939.
- E. Stein, Die Frau. Ihre Aufgabe nach Natur und Gnade, Freiburg-Louvain 1959.
- L. Stoecker, Die Frau in der alten Kirche, Tübingen 1907.
- A. Swindler, Women in a Man's Church, Paramus, N. J. 1972.
- G. H. Tavard, Woman in christian tradition, Notre Dame, Ind. 1973.
- M. E. Thrall, The ordination of women to the priesthood, London 1958.
- R. Timeyer, The ordination of women, Minneapolis 1970.
- P. Tischleder, Wesen und Stellung der Frau nach der Lehre des heiligen Paulus, Münster 1923.
- C. H. Turner, Ministries of women in the primitive Church, London 1931.
- C. J. H. Vaessen, Die Stellung der Frau. Theologische Betrachtungen nach der Lehre der Heiligen Schrift und des kirchlichen Lehramtes, Rome 1956.
- J. A. Wahl, The exclusion of Woman from Holy Orders, Washington 1959.
- F. Zerbst, The office of Woman in the Church, Saint Louis 1955.
- L. Zscharnack, Der Dienst der Frau in den ersten Jahrhunderten der christlichen Kirche, Göttingen 1902.